

appropriate mechanism. Regulatory impacts in one form or another is the result of objective market processes and also the state regulated legislative and administrative process measures. Research in this field of scientific research is

needed globally, as market covers all spheres of human activity, as problem stimulation will always remain in the field of science, so any developments, including submitted one, will continue to demand, meaning their availability.

References

1. *Smith A.* Theory of Moral Feelings / Smith A. – M.: Republic, 1997. – 352 p.
2. *Izmalkov S.* Theory of Economic Mechanisms / S. Izmalkov, K. Soten, M. Yudkevych // Questions of Economy. – 2008. – № 1. – P. 4-26.
3. Economic Encyclopedia: in 3 volumes. [Editorial Board: S.V. Mochernyi (ex. Ed.) et al.] – Vol. 2 - K.: Publishing House "Academy", 2001. – 848 p.
4. Great Dictionary of the Modern Ukrainian language (with ext. and add.) / author and chief editor V.T. Busel. – K.: Irpin: WTF "Perun", 2005. – 1728 p.
5. Philosophical Dictionary / under the ed. of V.I. Shynkaruk. – [2nd ed. with ext.]. – K.: Chief editor of URE, 1986.
6. Enterprise Economics: the textbook /under editorship of S.F. Pokropyvnyi – Ed. 2nd, be amended and ext. – K.: KNEU, 2005. – 528 p.
7. Enterprise Economics: / Bea F., Dichtl E., M. Schweitner M. – K., 1998.
8. Strategy for Economic and Social Development of Ukraine (2004-2015) "Ways of European Integration" / A.S. Halchynskiy, V.M. Geiets and others. – K.: IVTS of the State Statistics Committee of Ukraine, 2004. – P. 247.
9. *Borysenko Z.M.* Principles of Competition Policy: textbook / Z.M. Borysenko. – K.: Tacson, 2004. – P. 42.
10. Economic Code of Ukraine: official publication. – K.: In Jure, 2003. – P. 12.
11. *Geiets V.* Wish You Success / V. Geiets // Competition. Bulletin of the Antimonopoly Committee of Ukraine. – K., 2004. – P. 326.
12. *Danko M.* Theoretical and Methodological Aspects of Transaction Costs Determination / M. Danko // Economic theory. – 2007. – № 1. – P. 36-46.
13. *Bahtari E.* Coase Theorem Role in the Development of New Institutionalism in the Second Half of the Twentieth Century.: Abstract of a Thesis..... Ph.D. in Economics / E. Bahtari. – K., 2006. – P. 20.
14. Principles of Economic Theory: textbook of methodics; under the editorship of R.N. Nureiev // Questions of Economy. – 1996. – № 5. – P. 116-117.
15. *Kamyshanskaya M.* State-owned Property in Transaction Economy of Ukraine: Abstract of a Thesis..... Ph.D. in Economics / M. Kamyshanskaya. – Donetsk, 2004. – P. 17.
16. History of Economic Science: (Modern Stage): Textbook; under the Editorship of A.G. Hudokoromov. – M.: INFRA-M, 1999. – P. 209-210.

The article has been received 24.12.2015

*

УДК 338.43: 633.1

*О.М. СВІТОВИЙ, кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри
Уманський національний університет садівництва*

Шляхи оптимізації виробництва у зернопродуктовому підкомплексі для збільшення доданої вартості

Постановка проблеми. Виробництво оптимальної кількості зерна і зернопродуктів із високою доданою вартістю має велике значення для забезпечення не тільки продо-

вольчої безпеки країни та наповнення державного бюджету, а й розвитку найбільшого підкомплексу країни – зернопродуктового.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ефективності зерновиробництва та переробки зерна, збільшення величини доданої вартості у зернопродуктовому під-

© О.М. Світовий, 2016

комплексі в рамках агропромислового виробництва країни досліджувалися у працях таких учених, як С.І. Дем'яненко [1], М.М. Ільчук, С.М. Кваша [5], Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк [10], В.М. Нелеп [6], П.Т. Саблук [7], О.М. Шпичак [12] й ін. Проте питання оптимізації виробництва у зернопродуктовому підкомплексі для збільшення частки доданої вартості вивчене недостатньо і потребує подальших досліджень.

Мета статті – обґрунтування шляхів оптимізації виробництва у зернопродуктовому підкомплексі для збільшення доданої вартості.

Виклад основних результатів дослідження. Отримання більшої величини дода-

ної вартості у зернопродуктовому підкомплексі, основними елементами якої є заробітна плата і прибуток, має бути метою будь-якого виробництва, а не лише одержання прибутку. П.А. Семюельсон і В.Д. Нордгауз визначають додану вартість як різницю між вартістю вироблених товарів та вартістю матеріалів і сировини, що використані у виробництві [15, с.619]. Зважаючи на це, для збільшення частки доданої вартості важливе значення також має використання у виробництві ресурсощадних технологій.

Основою зернопродуктового підкомплексу нашої країни є потужне вітчизняне зерновиробництво, яке на нинішній час має добру тенденцію розвитку (табл. 1).

1. Валовий збір зернових та зернобобових культур в Україні за роками, тис. т

Показник	1990	1995	2000	2005	2011	2012	2013	2014	2014 р. до 1990 р., %
Зернові та зернобобові культури – всього	51009,0	33929,8	24459,0	38015,5	39270,9	46216,2	63051,3	63859,3	125,2
у тому числі									
пшениця	30373,7	16273,3	10197,0	18699,2	16851,3	15762,6	22279,3	24114,0	79,4
з неї									
озима	30348,0	15968,6	9775,2	17683,4	16216,8	15131,8	21863,4	23498,0	77,4
яра	25,7	304,7	421,8	1015,8	634,5	630,8	415,9	616,0	2358,0
жито	1259,5	1207,9	968,3	1054,2	464,9	676,8	637,7	478,0	38,0
з нього									
озиме	1258,6	1207,1	965,9	1052,6	463,4	675,3	633,0	473,2	37,6
яре	0,9	0,8	2,4	1,6	1,5	1,5	4,7	4,8	533,3
ячмінь	9168,9	9633,2	6871,9	8975,1	8484,9	6936,4	7561,6	9046,1	98,7
з нього									
озимий	1953,4	986,8	607,1	1007,7	3219,0	1325,2	2881,0	3344,9	171,2
ярий	7215,5	8646,4	6264,8	7967,4	5265,9	5611,2	4680,6	5701,2	79,0
овес	1303,0	1116,4	881,4	790,7	458,5	629,7	467,3	612,5	47,0
просо	338,0	267,5	426,1	140,6	117,1	157,4	102,0	178,0	52,7
гречка	420,1	340,5	480,6	274,7	133,7	238,7	179,0	167,4	39,8
рис	117,6	80,1	89,7	93,0	148,0	159,8	145,1	50,9	43,3
кукурудза на зерно	4736,8	3391,8	3848,1	7166,6	11953,0	20961,3	30949,6	28496,8	601,6
сорго	24,0	9,3	16,5	53,9	61,4	208,5	354,4	224,2	934,2
зернобобові	3265,9	1569,9	652,0	757,5	592,3	473,4	371,5	481,1	14,7
з них									
горох	3028,7	1375,8	499,4	616,0	452,4	349,4	267,2	359,0	11,9

Джерело: Сформовано автором з використанням інформації [8, с. 81].

Виробництво зерна з кожним роком на-рощується й у 2013-2014 роках перевищило показник 1990 року на чверть. До того ж, останніми роками істотно змінилася і структура виробництва. Так, порівняно з 1990 роком у 2014 році у 23,5 раза збільшився валовий збір ярої пшениці, а ярого жита – у 5,3 раза. За вказаний період валовий збір кукурудзи на зерно зріс у шість разів, а ози-

мого ячменю – в 1,7 раза. Виробництво інших зернових культур за останні 15 років скоротилося, особливо зернобобових та круп'яних культур. Така трансформація валових зборів зернових культур, на нашу думку, – це результат ринкових перетворень в аграрному секторі економіки, зміни пріоритетів і кон'юнктури ринку.

У зерновиробництві важливою умовою одержання більшої доданої вартості є, насамперед, зниження собівартості одиниці продукції за високої культури землеробства та пошук найвигідніших каналів її реалізації. Для цього, насамперед, необхідно враховувати максимальну кількість факторів, які впливають на виробництво продукції. Основні фактори зерновиробництва показано на рисунку 1. Нами означено кілька груп факторів виробництва, які можуть бути як обмежувальними, так і стимулюючими. Наприклад, серед технологічної групи стимулюючих факторів визначаємо такі основні, як інтенсивні ресурсощадні технології вирощування зернових культур, можливість

повторних посівів деяких зернових культур і зрошення. А обмежувальні фактори у даній групі – це необхідність дотримання науково обґрунтованих сівозмін; важливість поєднання рослинництва й тваринництва (посіву необхідних площ кормових культур, а також збереження якості ґрунту через внесення органічних добрив); застарілі технології, які не дають змогу одержувати високі врожаї зернових культур кращої якості. Також нами виділено такі групи факторів, як природно-кліматичні, організаційні та фінансово-економічні. Ці групи також містять у собі як обмежувальні, так і стимулюючі фактори виробництва.

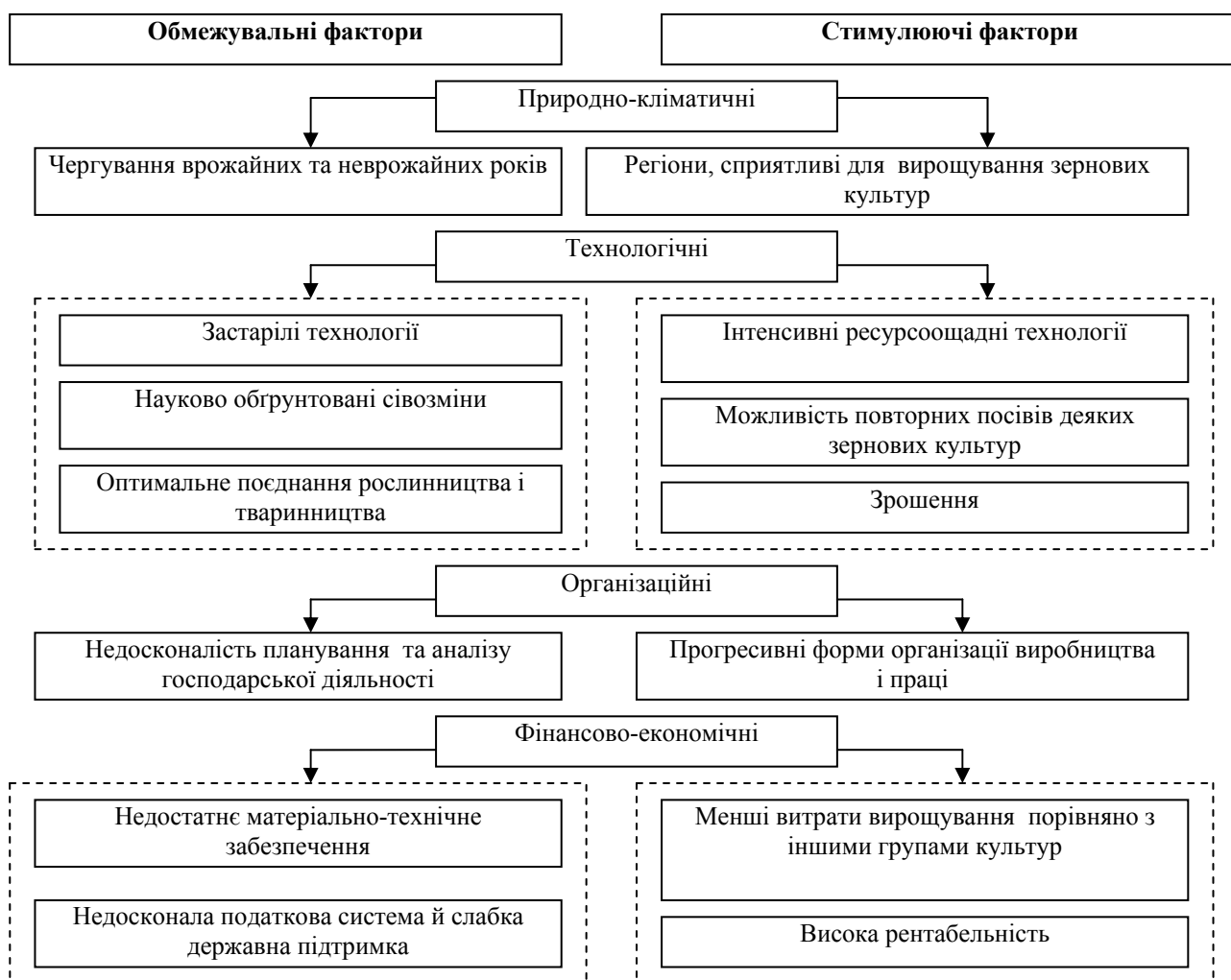

Рис. 1. Основні обмежувальні та стимулюючі фактори зерновиробництва

Джерело: Власні дослідження.

Існує багато напрямів використання зерна та побічної продукції зерновиробництва, а також продуктів його переробки, основні з яких представлено на рисунку 2. Важливо

зауважити, що дії з поліпшення кондицій зерна і його переробку ведуть до збільшення величини доданої вартості.

Рис. 2. Основні напрями використання зерна, продуктів його переробки та побічної продукції

Джерело: Власні дослідження.

Крім традиційного використання цілого зерна як насіннєвий матеріал для реалізації на експорт чи механічне подрібнення для використання на корм худобі та птиці, продукти переробки зерна мають широке застосування у багатьох галузях економіки, а також є головними харчовими продуктами. Побічна продукція зерновиробництва так само має кілька напрямів використання. За розрахунками вчених, наприклад, використовуючи 100 тис. т зерна, можна виробити 18 тис. т м'яса свиней, а з урахуванням частки концентрованих кормів, що фактично склалася у раціонах, – отримати 163,4 млн грн доданої вартості, що у 6,7 раза більше порівняно з експортом цього зерна [12, с. 12].

Біоетанол як пальне для автомобілів виготовляють переважно із кукурудзи й він є найперспективнішим поновлюваним паливом. Його виробництво зменшує залежність нашої країни від імпортних енергоносіїв і підвищує нашу енергетичну безпеку.

Важливо, щоб збільшувалася частка експорту не сировини, а готових зернопродуктів та продуктів, основою яких є зерно. Це дасть можливість збільшити величину доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі. На жаль, останніми роками має місце зменшення виробництва багатьох продуктів переробки зерна на вітчизняних підприємствах (табл. 2).

2. Виробництво деяких продуктів переробки зерна, тис. т

Продукція	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2014 р. до 2011 р., %
Хліб і вироби хлібобулочні нетривалого зберігання	1763	1686	1561	1357	77,0
Вироби макаронні, локшина та вироби борошняні подібні	134	106	102	102	76,1
Борошно	2596	2605	2565	2346	90,4
Крупи	356	365	367	350	98,3
Печиво солодке і вафлі	374	392	388	299	79,9

Джерело: Сформовано автором з використанням інформації [11, с. 94-95].

Навіть не беручи до уваги 2014 рік, де не враховано виробництво в Автономній Республіці Крим і окупованих територіях Донецької та Луганської областей, у 2013 році порівняно з 2011 роком простежується зменшення виробництва за більшістю позицій.

Оптимізація виробництва у зернопродуктовому підкомплексі щодо збільшення доданої вартості, на нашу думку, можлива ли-

ше за умови посилення державного регулювання з розробкою і прийняттям державних цільових програм розвитку агропромислового комплексу, програм розвитку зернопродуктового підкомплексу й інших підкомплексів, регіональних і галузевих програм розвитку, а також необхідністю врахування квот та ліцензій щодо експорту й імпорту зерна та зернопродуктів (рис. 3).

Рис. 3. Загальна схема оптимізації виробництва у зернопродуктовому підкомплексі щодо збільшення доданої вартості

Джерело: Власні дослідження.

На нинішній час щодо розвитку агропромислового виробництва країни діє прийнята Державна цільова програма реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2015 року, яка реалізується не повною мірою. Наприклад, у 2014 році згідно з даною програмою заплановано виробництво вітчизняних тракторів для сільського господарства у кількості 7,5 тис. од. [2], а фактично виготовлено лише 4,1 тис. од. [8, с. 187].

Крім того, виконується Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року, де вказано на необхід-

ність збільшити завантаження переробних підприємств, забезпечити подальший розвиток сільськогосподарського машинобудування, зберегти робочі місця у галузях – партнерах сільського господарства [3].

Міністерство аграрної політики та продовольства України розробило проект Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки, в якому викладено основні напрями розвитку не тільки сільського господарства, а й переробних галузей [4]. У цьому документі, наприклад, зазначається, що до 2020 року очікується збільшення по-

тужностей зерносховищ на 20 млн т; розширення зрошуваних площ в 2,5 раза (до 1 млн га) до 2020 року; зростання частки продукції переробки в загальному виробництві та експорту на 35-45% до 2020 року тощо. Стратегія підтримана Національною радою реформ, на черзі – прийняття її в дію.

Крім того, на рівень виробництва й величину доданої вартості значно впливає ступінь інтеграції та кооперації підприємств зернопродуктового підкомплексу, максимальне використання факторів виробництва.

Слід також зазначити, що у сільському господарстві норма додаткової вартості найвища серед галузей національної економіки. Наприклад, даний показник у 2013 році становив 328,1%, тобто на 1 грн оплати праці одержано 3,28 грн валового прибутку. У переробній промисловості цей показник дорівнює 38,5%, при середньому значенні за видами економічної діяльності – 74,6% [11, с. 31-33]. За визначенням деяких учених, заробітна плата найманих працівників – це, головним чином, платня, яку фірми й уряд виплачують тим, хто пропонує працю [14, с. 161]. Тут необхідно зауважити, що рівень заробітної плати також залежить від соціальних норм і уявлень про справедливість, які змінюються досить повільно [13, с. 375]. На нашу думку, настав час, коли заробітна плата повинна займати належне місце у формуванні доданої вартості.

Крім того, існує значна диспропорція у рівнях заробітної плати між галузями економіки. Наприклад, середньомісячна заробітна плата в сільському господарстві у 2014 році становила 2556 грн, тоді як у переробній промисловості – 3570 грн [9, с. 163-165]. На нашу думку, необхідно підвищувати рівень оплати праці в аграрному секторі економіки. За таких умов підприємець може залучати до виробництва висококваліфікованих працівників, які вміють якісно працювати, раціонально використовувати матеріально-технічні ресурси, проявляти зацікавленість у кінцевому результаті праці, а, отже, і виготовляти конкурентоспроможну продукцію.

Розмір орендної плати й відсотків на залучений капітал, які також є елементами доданої вартості, залежить, відповідно, від ча-

стки власного майна та власних оборотних коштів. Об'єктивним фактом є й те, що для вирощування зернових культур використовується рілля, яку сільськогосподарські підприємства орендують, бо діє мораторій на продаж сільськогосподарських угідь. Тут слід зазначити, що маючи більше власного капіталу, підприємець буде менше орендувати майна і менше платити відсотків на залучений капітал, збільшуючи власний прибуток.

Висновки. Проаналізувавши стан справ у зерновиробництві та в переробних галузях зернопродуктового підкомплексу й намітивши шляхи збільшення величини доданої вартості, нами зроблено такі висновки:

1. Зерновиробництво є головною галуззю як сільського господарства, так і зернопродуктового підкомплексу, та має великі резерви за інтенсивного шляху розвитку. Крім того, зерно є основою виробництва багатьох галузей національної економіки.

2. Вітчизняні товаровиробники експортують переважно зерно. Необхідно збільшувати частку експорту готових зернопродуктів та продуктів переробки зерна, що сприятиме зростанню доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі.

3. Висока імпортна залежність щодо матеріально-технічного забезпечення зернопродуктового підкомплексу негативно позначається на собівартості продукції та величині доданої вартості. Вітчизняним галузям економіки, які виготовляють основні засоби та матеріальні ресурси, потрібно нарощувати власне виробництво та підвищувати конкурентоспроможність продукції. З іншого боку, збільшення амортизаційних відрахувань як частини валової доданої вартості може бути показником технічного переоснащення, наявності відповідної системи машин для впровадження прогресивних технологій.

4. У зерновиробництві необхідно враховувати всі обмежувальні та стимулюючі фактори, а також зерновиробництво повинно узгоджуватися з іншими галузями аграрного виробництва через поліпшення планування й прогнозування.

5. Виробникам зерна у межах зернопродуктового підкомплексу належить кооперу-

ватися, витісняючи посередників. Це також стосується дрібних товаровиробників і селян, які самотужки обробляють земельні паї. Збільшенню доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі слугуватиме створення обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів.

6. Зерновиробництво та переробка зерна як галузі зернопродуктового підкомплексу повинні розвиватися на основі загальнодержавних, регіональних і галузевих програм, які потребують обов'язкового узгодження з діяльністю інших підкомплексів, що уможливить оптимізувати виробництво з максимальною доданою вартістю.

7. Основою програм виробництва у зернопродуктовому підкомплексі повинен стати випуск продуктів із високою доданою вартістю, максимально використовуючи вітчизняні потужності доробки, зберігання й переробки зерна та створюючи нові. Експорт має бути більше орієнтований на готові зернові продукти і напівфабрикати.

8. Поєднання методів державного регулювання у зернопродуктовому підкомплексі, що сприяють конкурентоспроможності продукції, інтеграції, кооперування та ринкове саморегулювання забезпечать виробництво оптимальної кількості продукції з максимальною доданою вартістю.

Список використаних джерел

1. Дем'яненко С.І. До питання про стратегію розвитку аграрного сектору економіки України / С.І. Дем'яненко // Економіка АПК. – 2014. – № 1. – С. 14-19.
2. Державна цільова програма реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2015 року. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2007 р. № 785 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/785-2007-п>.
3. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-п>.
4. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки. Проект від 26 жовтня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/16025>.
5. Кваша С.М. Економічне обґрунтування програми виробництва зерна пшениці в Україні / С.М. Кваша, М.М. Ільчук, І.А. Коновал // Економіка АПК. – 2013. – № 3 – С. 16-24.
6. Нелеп В. Оцінка експортних можливостей агропродовольчого комплексу України / В. Нелеп // Економіка України. – 2011. – № 9. – С. 54-63.
7. Саблук П.Т. Стан і напрями розвитку аграрної реформи / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2015. – № 2. – С. 10-17.
8. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2014 рік / Відп. за вип. О.М. Прокопенко. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 380 с.
9. Статистичний збірник «Праця України у 2014 році» / Відп. за вип. І.В. Сенік. – К. : Державна служба статистики України, ТОВ Видавництво «Консультант», 2015. – 280 с.
10. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року; за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. – 182 с.
11. Статистичний щорічник України за 2014 рік / Відп. за вип. О.А. Вишнеvsька. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 586 с.
12. Шпичак О.М. Оптимізація ринку зерна України та її результативність / О.М. Шпичак, О.В. Боднар // Моніторинг біржового ринку. – 2014. – № 2(21). – С. 8-14.
13. MankIv, GreGorI N. MakroekonomIka / GreGorI N. MankIv, Per. s angl; Nauk. red. per. S. Panchishina, K.: Osnovi, 2000. – 588 s.
14. Makkonnell, Kempbell R. Analitichna ekonomIya. Printsipi,problemi I polItika. Ch.1. MakroekonomIka : Per. z angl. / Kempbell R. Makkonnell, StenII L. Bryu. – LvIv : ProsvIta, 1997. – 672 s.
15. Semyuelson P.A., Nordgauz V.D. MIkroekonomIka. Per. z angl. Nauk. red. per. S. Panchishina, – K.: Osnovi, 1998. – 676 s.

Стаття надійшла до редакції 30.12.2015 р.

* * *